

Den kristnes mål – förvärvandet av den Helige Ande

av Fader Anders, syndfull präst

”Utstängd från paradiset glädje satt Adam utanför och grät och slående händerna mot sitt ansikte sägandes: Jag är fallen, i Ditt medlidande, förbarma Dig över mig.”

Ikos från orthros vid Förlåtelsens söndag

Den största gåvan som är given människan är den nedärva möjligheten att ha gemenskap med Gud, att skåda honom. I detta ligger den fullständigaste lyckan. Det är människans uppgift att utveckla denna gåva inom sig själv. Att göra det är att förvärva den Helige Ande, ty det är genom att ”dra ned” den Helige Ande i ett ödmjukt och botfärdigt hjärta som människan får försoning inför Guds ansikte. Kristus är vår frälsare så länge som vi inser att vi är förlorade och förvärvandet av den Helige Ande är i realiteten att bli frälst.

I orthros, morgongudstjänsten, för förlåtelsens söndag hör vi Adam, den första människan, gråta över ”degraderingen”, utdrivandet ur paradiset: ”Jag som förut var konung över alla Guds skapade varelser på jorden har nu blivit en fånge... Jag måste såsom någon fördömd att dö, klä mig i misär i dödlighetens skinn.” Vi alla, Adams barn, är fångna i synden. Meningen med det kristna livets kamp är att lägga av ”dödlighetens skinn” och istället ikläda oss den Helige Andes nåd – den nye Adams klädedräkt – som är Kristus.

Före fallet var Adam hållen samman i kropp, själ och ande genom inneboende gudomlig nåd och människan strävade efter att nå Gud genom fullständig kärlek till honom och i enlighet med Hans vilja. Människan var fullständigt fördjupad i kontemplation av Gud och i gemenskap med Honom. Världen kunde inte skada människan och hon var odödlig. Anden styrde över alla aspekter av mänskligt liv och riktade dem mot ett mål. Den första människa var fullständigt fylld med den Helige Ande och utstrålade ljus. Men synden introducerade oordning och förstörelse av människans natur. Gudomlig nåd, vilken intill den stunden beskyddat och integrerat människan, övergav nu henne. Hela själen var nu förvirrad och motsägelsefull. Köttet gjorde uppror mot anden – slaven mot sin herre. Sålunda blev ordningen i människans själ omkastad och det uppenbarade sig en förvirrad mänsklig varelse, syndens människa. Lidelserna – begäret till synd – är inte något nytt, tillfört utifrån, utan en omdirigering av kvalitéter och förmågor från vad som är rätt till vad som är fel. Sålunda blev den högsta manifestationen av anden, dess förmåga att vända sig till det mest heliga, mot Gud, efter förlusten av gemenskap med det gudomliga, vänt nedåt och utbytte dessa egenskaper mot självkärlek och annat lägre och skapat. På detta sätt har egoism och lidelser ersatt kärleken till Gud - *theocentrism* blivit *egocentrism*. Utelämnad till sina egna krafter var människan oförmögen att göra sig fri från motsägelser, lidelse, synd och död. Hon var i behov av gudomlig hjälp. ”Därför blev Gud människa”, för att citera kyrkofadern Ireneus, ”för att människan skulle bli Gud.” Den Helige Johannes av Damaskus skriver: ”Genom Hans födelse, att Han blev kött, tillika genom Hans dop, lidande och uppståndelse, räddade Han den mänskliga naturen från förfaderns synd, från död och förstörelse.” Sålunda blev Kristus den enda kraften för människans frälsning och den enda vägen till Gud, och detta liv i Kristus uppnås genom de Heliga Mysterierna. Genom de Heliga Mysterierna, liksom genom små fönster, skiner

sanningens sol in i denna mörka värld, förstörande världens liv och återställande det ”förvärldsliga” livet.

Alltså människan var skapad till Guds avbild, men Adams olydnad förmörkade denna Guds avbild i människan och då hon förlorade kommunionen med Gud separerade hon från livets källa och fulländning. Som resultat av detta fall kom människan under syndens och dödens herravälde. Men syndafallet förstörde inte till fullo Guds avbild i människan, så även i den fallna människan kan Guds kärlek verka och i henne skapa en *nostalgia* för det liv som vår Gud skapade henne till. Och denna *nostalgia* är källan till det mänskliga sökandet efter Gud och helighet. Vidare genom vår Herres Jesu Kristi korsdöd och uppståndelse har Guds avbild i människan restaurerats och människan åter fått möjlighet att återvända till kommunion med Gud, den gemenskap som fanns före syndafallet. Människan kan, genom Kristi nåd, inte bli Gud, utan gud genom nåd och adoption. Denna gudomliggörelse på grekiska *theosis* eller med äldre terminologi hos fäderna *theopoesis* äger rum genom botandet av syndens infektion i människan och genom restaurationen av Guds avbild i henne.

Ordningen för andligt uppstigande

Det andefyllda kristna livet tar sin början i dopet, men de som bevarar denna nåd är få. Majoriteten av alla kristna förlorar den. Några är fördärvade därför att de hade en dålig start i livet i sin barndom. Andra hade en bättre begynnelse men under sina unga vuxenår försköt detta, pga. böjelser eller frestelser, och antog dåliga vanor. Sådana människor lever inte längre ett sant kristet liv. Vår heliga tro erbjuder biktens mysterium för detta: ”Om någon syndar, så hava vi en förespråkare hos Fadern, Jesus Kristus, som är rättfärdig” (1 Joh 2:1). Om vi har syndat, bekänn synden och gör bättring. Gud kommer då att förlåta synden och åter ge oss ”ett nytt hjärta och... en ny ande” (Hes 36:26). Det finns inget annat sätt: Endera synda inte, eller gör bot. Om vi ser till de som fallit ifrån dopet, kan vi säga att bikt och bot har blivit för oss den *enda* källan för sant kristet liv.

Vägen till Gud genom bot går genom självkänedom. ”Ingen kan lära känna Gud utan att ha lärt känna sig själv” säger den Helige Antonios den Store. Självkänedom är därför den högsta av alla konster, eftersom ingen som inte har bemästrat denna konst någonsin kan lära känna Gud. En kristen måste därför lära sig både psykologiska och andliga lagar och ha en djup insikt i sin egen själ. Emellertid lider de flesta av blindhet och självbedrägeri och är oförmögna att se sin egen situation. Därför är att bli medveten om sitt rätta tillstånd och det onda inneboende första steget mot kunskapen om sig själv. På denna väg så har den kristne en lång och svår kamp mot lidelser – begär – för förvärvandet av dygder. Detta är en stegvis process som måste fullbordas i rätt ordning. Den Helige Isaak Syriern säger: ”Varje dygd är moder till den som följer. Om man lämnar modern som föder andra dygder och söker döttrarna före man annamat modern förvandlas dygderna till ormar i den kristnes själ. Om man förskjuter den kommer man snart att dö.” Alltså, andlig fulländning annamas gradvis och i en bestämd ordning likt ett husbygge. På grunden av tro måste man placera stenarna lydnad, tålmod och avhållsamhet, och på dessa stenarna medlidande, avsvärjande av den egna viljan, etc. och som hörnstenar tålmod och mod, som ger stadga åt huset. Likt cement, som håller allt samman, är ödmjukhet, utan vilken inte någon enda handling är en dygd och utan vilken ingen kan bli frälst. Den Helige Johannes Klimakos säger: ”Utan ödmjukhet kan ingen gå in i brudkammaren.” Och ödmjukhet kan aldrig

anammass annat än genom erfarenhet. När man övar andlig kamp kommer man så småningom fram till att trots alla insatser är man hjälplös. Det är då man erfar för första gången behovet av Guds hjälp och rädslan att förlora den genom självtillit. Den Helige Johannes Klimakos fortsätter: ”Om någon säger: ’Jag är rik. Jag är nöjd med vad jag uppnått’, och ’jag har inte behov av något mer’ – i så fall är han inte kristen, utan ett redskap för självbedrägeri och Satan.” Istället är det så att törst föder mer törst.

Kampen mot lidelser

Lidelserna precis som dygderna är kopplade till varandra. Den Helige Isaak av Nitria skriver att de är liksom ”länkar på en kedja, den ena länkad till den andra”. Fäderna brukar lyfta fram 8 lidelser:

1. Frosseri
2. Lust
3. Girighet
4. Ilska
5. Förtvivlan (modlöshet)
6. Hopplöshet
7. Högfärd (skryt)
8. Högmod

Dock brukar fäderna sällan uppehålla sig vid lidelserna i sig utan vid dess orsak, på vilket sätt de växte fram och utvecklades i medvetandet. Man brukar peka på 6 steg:

1. Första tanken eller retningen i medvetandet (som kan ha tillkommit genom demoniskt inflytande).
2. Konversationen med och accepterandet av den första tanken.
3. Tankens förening med viljan.
4. Kampen mellan den syndfulla begärelsen och dess motsats i människans natur.
5. Det sista psykologiska motståndet som bara äger rum om denna tanke inte blivit en vana att besvara.
6. Det sista stadiet då människan är omsluten av lidelsens kraft och rusar glatt iväg för att tillfredsställa begäret. Detta stadium kallas för fångenskap och är den fullständiga utvecklingen av lidelsen.

Hur bekämpar vi då lidelser? På det svarar den Helige Nilus av Sora: ”Den bästa och mest segerrika metoden är den då tanken avsnäses med oavlåtlig bön från första stund. Ty såsom fäderna har sagt, den som motar den första tanken [dvs steg 1 ovan] stoppar den fortsatta utvecklingen omedelbart.” På så sätt återlämnar vi det andliga sinnet (*nous*) till hjärtat, från vilket, genom syndens effekt, *nous* är separerad och alienerad och där, enligt den Helige Gregorios, den Helige Andes boningsplats finns. Våra lidelsefulla tankar separerar oss från hjärtat och därmed från Gud. Men när det andliga sinnet återvänder till hjärtat genom kontroll och behärskning av våra tankar upplyses sinnet av det oskapade och immateriella Guds ljus. Hjärtats ljus renar sinnet och ger det kraften att se Guds avbild i hjärtats boningsplats, som är källan till glädje. Det är därför den Helige Gregorios Palamas sändigt hade på sina läppar:

”Upplys mitt mörker!” När en människa kontrollerar och behärskar sina lidelsefulla tankar kommer hon att märka, i sin kamp, syndens inflytande på sitt liv. Denna kunskap föder en sorg (*penthos*) i sinnet, en slags andlig depression eller melankoli., och sinnet renas genom denna sorg eftersom denna sorg inympar i människan en längtan efter syndens kontrast Gud. Pga. detta vänder sig så människan till nådens glädje, vilket är Guds ljus. Och detta första steg till livet i Gud leder människan, av Guds nåd, till en glädje som överträffar den glädje Adam och Eva kände före fallet, enligt den Helige Symeon den Nye Teologen. Om vi i denna glädje ser allt med ögonen riktade mot himmelen, så skapas till slut i våra sinnen en slags lidelsefrihet, en slags mental pasivitet inför sinnesintryck, där vi bemöter och bearbetar det bra och dåliga i våra liv såsom det vore detsamma. Fäderna använder ofta lågan i en oljelampa för att likna denna ”lidelsefrihet”. Våra sinnen skall vara såsom en lugn låga med ett lågmält sken.

Så får vi peka på tre redskap för att få denna glädje som bekämpande av lidelser ger:

Bön

Den Helige Barsanufios den Store (500-tal) skriver: ”Oavlåtligt åkallande av Guds namn botar inte endast lidelsen, bägeret, utan också handlingar, och såsom en medicin påverkar en sjuk utan dess medvetande så påverkar på samma sätt oavlåtligt åkallande av Guds namn lidelserna på ett sätt bortom vårt medvetande.” Vad som här åsyftas är Jesusbönen: ”Herre, Jesus Kristus, Guds son, förbarma Dig över mig syndare.”

För att förstå bönen påverkan på själen måste man förstå själens struktur. Det som skiljer människans själ från djurens är dess likhet med Guds: ”Låt oss göra människor till vår avbild, till att vara oss lika” (1 Mos 1:26), sade Gud och andades livets andedräkt (1 Mos 2:7) på människan, dvs. anden, den gudsliknande principen i människans själ. Den huvudsakliga upplevelsen av anden är medvetande och frihet. Själens liv, känslor och handlingar äger rum i hjärtat. Människans hela liv är koncentrerat i hjärtat. Källan till en människas högsta religiösa och moraliska liv ligger i anden och det är genom anden människans förbindelse med Gud upprättas. Guds ande går in i människans hjärta genom människans ande och agerar där. Därmed blir hjärtat trons och det religiösa medvetandets redskap, men det kan också bli det motsatta om tron saknas, nämligen källan till otro och synd. Från hjärtat kommer onda tankar (Matt 15:19). Därför måste medvetandet nedstiga i hjärtat och intellektet skydda det från syndfulla tankar och leda det rätt. De heliga fäderna pekar på att högre andligt tillstånd endast tillkommer genom ”vaktande av medvetandet”. Den Helige Hesychios skriver: ”Vaktandet av intellektet må rätteligen kallas ’ljusbringande’... och ’eldbärande’”. Enligt den Helige Makarios av Egypten sätter nådens eld genom den Helige Ande de kristnas hjärta i brand och får dem att lysa likt faklor framför Guds sons ansikte: ”Gudomlig eld, i enlighet med en människas vilja, gör endera att gnistan i hjärtat får en stor låga eller endera att den tynar bort och dör.” Anamandet av den Helige Ande är nyckeln till att förstå ”hjärtats mentala bön” och den ”oavlåtliga bönen” är den kristnes redskap (1 Tess 5:17-18). Den Helige Isaak Syriern sammanfattar allt detta så här: ”Då Anden tar hjärtat i människan som boningsplats, upphör hon inte att bedja, därför att Anden ständigt och oupphörligt beder i henne. Då oavsett om hon sover eller hon är djupt nedsänkt i bön, andas bönen spontant väldoft i hjärtat.”

Fastan

Förutom den ”oavblåtliga bönen” som den Helige Gregorios Palamas kallar alla kristna till har vi fastan som redskap. Om människan vill restaurera Guds avbild i henne och återvända till den väg som utstakats åt henne från begynnelsen måste hon imitera Kristi liv, som bl.a. involverar fasta.

Fäderna ser människan som en enhet av själ och kropp och menar att kroppen måste tränas såsom själen. Kallistos och Ignatios Xanthopoulos säger i Philokalia: ”Fasta och självkontroll är den första dygden, modern, roten, källan och grunden för allt gott.” Förutom kyrkoårets fyra fasteperioder, 40 dagar före påsk och jul samt inför apostlarna Petri och Pauli fest och Gudaföderskans avsomnande, iaktas fasta i princip varje onsdag och fredag (och måndag för klosterfolk). Med fasta avses att man avstår från kött och mjölkprodukter och de flesta dagar också från fisk, vin och olja. Den Helige Antonios den Store förklarar frukterna av fastan så här: ”Låt oss älska fastan storeligen, ty fastan är ett mäktigt beskydd, såsom bön och välgärningar, ty de räddar människan från [andlig] död. Precis som Adam kastades ut från paradiset genom föda och olydnad, så öppnas vägen till paradiset för de som vill följa den genom fasta [och lydnad]. Fasta läker sjukdomar, driver ut demoner, driver bort onda tankar, renar medvetandet och hjärtat och helgar kroppen, och framställer henne inför Guds tron.”

Den andlige fadern

Redskapen till vår frälsning måste först och främst sättas i ett sammanhang. Den andlige faderns roll i vår frälsning kan aldrig nog betonas. Den Helige Johannes Klimakos skriver: ”De som litar på sig själva och inte tror sig ha någon nytta av någon vägledning lurar bara sig själva.” I Philokalia instruerar munkarna Ignatios och Kallistos: ”Det viktigaste i allt du gör är att få råd av din andlige fader i Jesus Kristus, ty på så sätt, genom Kristi nåd, blir det tunga och svårburna lätt och det kommer att synas dig som du går nedför en backe.” I denna instruktion finner vi fem tecken på en ärlig andlig attityd mellan det andliga barnet och sin äldste:

1. Fullständig tro på fadern.
2. Trohet.
3. Nedbrytande av den egna viljan.
4. Inget ifrågasättande.
5. Ärlig bekännelse av synder och hjärtats hemligheter.

Helighet som förutsättning för evangelisation och teologi

Så skall vi avslutningsvis lägga till två aspekter på målet för vårt liv – helighet.

Den första aspekten är att heliggörelsen och evangelisation går hand i hand hos fäderna. Den Helige Serafim av Sarov säger: ”Bevara andens frid i ditt inre så blir tusende frälsta i din omgivning.” Den Helige Isaak Syriern menade t.o.m. att det är bättre att förvärva hjärtats renhet än att omvända hela hednafolk från deras villfarelse. Det var givetvis inte så att han föraktade evangelisation. Han menade istället att innan vi vunnit ett mått av inre stillhet och helighet är det föga troligt att vi kan lyckas omvända någon från någonting. Vår predikan blir ett ord med kraft endast om det är ett ord ur tystnad. Aktivitet är aldrig nog i sig självt. ”Söken först Guds rike...” (Matt 6:33). Denna aspekt måste alltid finnas med då evangelisation diskuteras.

Den andra aspekten på helighet och heliggörelse är att det är förutsättningen för all teologi. Det är tom, så att om människan älskade Gud av allt sitt förstånd och av allt sitt hjärta, så skulle hon inte ens spekulera över hans väsen och dryfta Honom, utan hon skulle förbli i tillbedjan och beskådande. Hon skulle oavslåtligen stå "ansikte mot ansikte" med Sanningen. Det är därför mystik (*theoria*) är oskiljbart från teologi (*theologia*) i ortodox kristen tro. En verklig teolog är därmed en sådan andlig och heliggjord människa som kan skåda och uppleva innehållet i sin teologi och det är endast en sådan som kan uttrycka trossatser för oss ofullgångna. Vår uppgift blir därmed att "hära" dessa i våra egna liv och i vad vi uttrycker i vår tro. På så sätt når vi större "umgängelse med Gud" när den fysiska beröringspunkten mellan vår natur och Gud, förnuftet (*nous*) överför gudomlighet till oss, så att vi med den Helige Gregorios av Nazians kan instämma: "Jag blir Gud, när själen ingår förening med Gudomen."

Sammanfattning

Vi har här i korthet pekat på vägen till anammandet av lidelsefrihet genom andlig kamp – oavslåtlig bön, fasta, bekännelse av tankar och lydnad gentimot en andlig fader i fullständig självförnekelse.

Denna gyllene väg är den kortaste och leder direkt till hjärtats renhet och kunskapen om Gud: "Saliga äro de renhjärtade, ty de skola se Gud" (Matt 5:8).

Lidelsefrihet är dygdens fulländning och leder till helighet som är hjärtats renhet. Helighet är fulländningen av tro, hopp och kärlek till Gud i människans ande. Den sista gåvan på kedjan, kärleken, är den högsta och mest fulländade, "[ty även om människan] hade profetians gåva... men icke hade kärlek, vore [hon] intet" (1 Kor 13:2). Den högsta kunskapen om Gud, "gnosis", är förbunden med kärlekens gåva. Den som dväljes i kärlek, dväljes i Gud (1 Joh 4:16). Den Helige Basilios den Store säger: "Jag är en människa, men min uppgift är att bli Gud." Detta fulländas i helighet.

Avslutningsvis har vi pekat på att denna lidelsefrihet och heliggörelseprocess är en förutsättning för att kyrkans företrädare skall kunna bedriva evangelisation och förmedla teologi.